

OMKRING 9. APRIL

Indlæg af Bjørn Svensson og F. H. Kjølse

Nedenstående er samlet bidrag til belysning af forspillet til 9. april 1940. Først anmelder redaktør, cand. polit. Bjørn Svensson en svensk disputats om den operative tankegang i den tyske flådeledelse, navnlig med henblik på Skandinavien; dernæst fremsætter kontreadmiral F. H. Kjølse nogle kritiske bemærkninger til Bjørn Svenssons bog om 9. april (anmeldt i Jyske Samlinger, Ny række VI, 443). Disse bemærkninger imødegås af Bjørn Svensson, som supplerer den skildring af F. H. Kjølse's indberetninger, han har givet i sin bog.

DEN TYSKE FLÅDE OG SKANDINAVIEN

Carl-Axel Gemzell har i sin bog*) samlet et udførligt materiale til belysning af tankegangen indenfor den tyske flådeledelse mellem de to verdenskrige, med særligt henblik på forspillet til den 9. april. Materialet er overvejende hentet i de tyske marinearkivalier, der efter nederlaget blev bragt til London. For en stor del er det her offentliggjort for første gang; det gælder især gennemgangen af marinens krigsspil. Der er lagt et stort arbejde i det, og det er fortjenstfuldt at have samlet det til offentliggørelse.

Men Gemzell har haft andre hensigter end blot den at tilvejebringe en materialesamling. Han har ønsket med materialesamlingen at føre bevis for, at den 9. april var en logisk konsekvens af de planer, der var rådende indenfor den tyske flådeledelse igennem en lang årrække. Gemzell lægger især ansvaret på storadmiral Erich Raeder. Da forfatteren ikke kan fremlægge tilstrækkeligt egnede citater fra Raeders side, går han den omvej at fremdrage Wolfgang Wegener, hvis tanker ifølge Gemzell peger direkte frem mod den 9. april. Erich Raeder har efter Gemzells mening overtaget Wegeners tankesæt omkring 1928–29 (Side 278, anm. 12, sammenholdt med side 349). Denne indirekte bevisførelse får Gemzell til at søge enhver anledning til at parallelisere Wegeners og Raeders tankebaner, for at han til sidst kan identificere dem og dømme Raeder ved hjælp af Wegener, revanchekrigens symbol (side 156–157).

Under udviklingen af disse teorier anvender Gemzell lejlighedsvis en argumentation, som man undrer sig over at finde i en doktordisputats.

Den 10. oktober 1939 henledte Raeder Hitlers opmærksomhed på den nytte, marinen (ubådene) kunne have af støttepunkter på den norske

*) Carl-Axel Gemzell: Raeder, Hitler und Skandinavien. (Gleerup, Lund, 1965). 390 s.

kyst (Trondhjem), som eventuelt kunne erhverves ved hjælp af et russisk tryk.

Den 8. december pegede Raeder overfor Hitler på den livlige handel mellem Norge og England og på betydningen af en besættelse af Norge.

Den 12. december refererede Raeder Quislings synspunkter for Hitler og anbefalede – hvis Hitler fik et godt indtryk af nordmanden – at give værnemagtens overkommando tilladelse til at træffe aftale med Quisling om planer til forberedelse og gennemførelse af besættelsen: a) ad fredelig vej, b) med magt. Den fredelige vej havde relation til Quislings tanke om at begå statskup og så tilkalde tysk hjælp. En aftale om besættelse med magt ville lægge initiativet hos tyskerne, men med sikkerhed for norsk hjælp.

Storadmiralens norske overvejelser er med andre ord mundet ud i tre forskellige forslag, et støttepunkt erhvervet med russisk tryk, og et besat Norge enten erhvervet gennem norsk statskup eller med norsk hjælp til erobring, tre relativt billige løsninger. Hitler lod sig overbevise af Quislings forsikringer om, at Norge var truet af engelsk besættelse, men foretrak en fjerde løsning, en tysk erobring uden norsk hjælp. Fremgangsmåden ville gøre det lettere at sikre hemmeligholdelse af forberedelserne, men måtte ventes at koste en trediedel eller halvdelen af den tyske flåde eller måske endnu mere.

Der er altså tale om fire forskellige planer, den ene dyrere end den anden.

Det giver en forkert afgrænsning af problemstillingen, når Gemzell standser ved den 12. december og i øvrigt lægger hovedvægten på den 10. oktober, som om dette initiativ kan identificeres med begivenhederne omkring den 9. april. Der er tale om to helt forskellige aktioner.

Den 10. oktober drejede sagen sig om et offensivt, men begrænset og ret fredeligt foretagende. Overfaldet den 9. april blev foretaget som en defensiv foranstaltning over for de ventede engelske overgreb, der jo i øvrigt vitterligt blev iværksat på samme tid, men det var en omfattende og ret kostbar militær operation. Når Gemzell uden nærmere definition taler om Raeders norske engagement og betegner det som en konsekvens af den strategiske arv, han har overtaget fra Wegener, sigter han hovedsagelig til initiativet den 10. oktober, men derved opnår han ikke at forklare baggrunden for den 9. april.

Det forekommer mig end ikke, at han har fundet den rette forklaring på den 10. oktober, når han så stærkt understreger, at initiativet af 10. oktober er et logisk og konsekvent udtryk for den strategiske opfattelse, Raeder havde overtaget fra Wegener og fastholdt gennem mange år, og

at den egentlige årsag til storadmiralens norske engagement var bundetheden til Wegeners strategi, der tvang Raeder til handling i den angivne retning (side 235, 248, 276 og 283).

Under den første verdenskrig rejste der sig blandt tyske søofficerer en kraftig opposition mod den passive tyske flådetilværelse. Wolfgang Wegener nedfældede i 1917 sin opposition i en lille betænkning, hvori han anbefalede en offensiv til Brest ved den franske Atlanterhavskyst, så flåden derfra kunne føre Atlantkrig. Samtidig tilrådede han, at Tyskland sikrede sig kontrollen over Danmark, så man kunne befri flåden for bevogtningstjeneste i Østersøen. I 1926 udviklede han sine tanker yderligere i et privattryk, offentliggjort i lidt modereret udgave i 1929. Inspireret af den engelske marineskribent Julian Corbett henviste han til tilførslernes betydning for de industrialiserede lande, der bevirker, at søkrigen må føres som en krig mod forsyningslinierne, Atlantkrig fra Atlantstøttepunkter. Tyskland har i så henseende en uheldig beliggenhed, hvorfor hæren i 1914 burde være sat ind på at nå frem til den franske Atlantkyst, hvorfra den tyske flåde kunne have ført Atlantkrig. Da fronten stivnede efter Marne-slaget, skulle man have taget Danmark, som man egentlig allerede i forvejen burde have sikret sig, både for at befri flåden for den opgave at bevogte Østersøen og for at få en ny udfaldsvej mod nord. Vejen til Atlanten var dog lang. Man måtte tage Sydnorge med for at opnå en virkelig betydende forbedring af operationsbasis, og slutmålet måtte være et spring til Shetland, »døren til Atlanten«.

Wegener betragtede en ny krig med England som uundgåelig, og han ville derfor pege på den flådepolitik, der måtte føres. At Wegener har været en inspirationskilde for mange tyske søofficerer, kan betragtes som givet, men Raeders politik kan ikke betragtes blot som en videreførelse af Wegeners tanker, der af forskellige grunde ikke umiddelbart lod sig anvende på situationen i 1939–40. Meget af Wegeners tankegods var forældet, andet var ikke aktuelt. Rusland og Italien var i 1939 ikke længere blokerende fjender, men hjælpsomme naboer, og det var endnu et åbent spørgsmål, hvad man kunne udrette på vestfronten. Det industrialiserede Tyskland var nu blevet så selvforsynende, at beskyttelsen af egne forsyningslinier stort set kunne begrænses til malmtilførslerne fra Sverige, der hovedsagelig kom gennem Den botniske Bugt, men om vinteren over Narvik. Raeders tanke om et støttepunkt i Trondhjem stred imod Tysklands forsyningsinteresser, fordi England selvfølgelig ville svare med at tage Narvik og derfra afskære forbindelsen mellem de svenske malmfelter og Tyskland, så man i hvert fald ikke på dette punkt kan tale

om overensstemmelse med Wegeners idegrundlag. Østersøen var ikke længere truet af England, og det var ikke mere af den grund nødvendigt at besætte Danmark. Man behøvede heller ikke længere som Wegener at bekymre sig om landingspladser til luftskibene, så de kunne benyttes til luftopklaring uden hensyn til vindforholdene. Man havde fået atlantgående skibe med en rækkevidde og en fart, der til en vis grad kunne formindske behovet for støttepunkter, og fremfor alt manglede man den flåde, Wegener havde forestillet sig, da han skildrede mulighederne for at tage kampen op med England. Krigsudbrudet havde ramt den tyske flåde i et så tidligt oprustningsstadium, at enhver sammenligning mellem Wegeners teorier i 1926 og Raeders situation i 1939 må blive overfladisk, hvis man ikke fastholder og understreger de fundamentale forskelle.

Carl-Axel Gemzells sammenligninger mellem Wegener og Raeder, der er det bærende i bogen, er hasarderede og konstruerede, og på intet punkt udtaler de to admiraler sig ens om Norge, skønt det er den fælles indstilling til et overfald på Norge, Gemzell har sat sig for at bevise for derigennem at give et nyt billede af Raeders forhold til det norske spørgsmål.

Efter at Raeder i 1928 var tiltrådt som marinechef, gik han ind for, at den i Versaillestraktaten tilladte udskiftning for de store krigsskibes vedkommende indledtes med bygningen af en ny skibstype, en stærk og hurtig krydser med lang rækkevidde, det såkaldte lommeflagskib. Dermed havde, hævder Gemzell side 33, den tyske marine (og Raeder) valgt den Atlantstrategi, som Wegener gik ind for. Men beslutningen blev taget, da Tyskland så krigsfarens i et overfald fra Polen med eventuel fransk støtte, medens man regnede med engelsk neutralitet og gik ud fra, at Tyskland kunne få sine tilførsler via England. De planlagte tre lommeflagskibe var alsidige og et naturligt træk overfor en overlegen fjende, de var også egnede til Atlanten, men de var nu foreløbig beregnet til at beskytte tilførslerne over Nordsøen til Tyskland mod franske angreb, jævnfør omtalen side 43 af krigsspillet i 1932 for en tænkt krigssituation 1938, hvor man ikke regnede med at have kræfter til at angribe Frankrigs atlantiske forsyningslinier, endda engelsk neutralitet var forudset.

Da Wegener i 1929 lod sin bog komme ud til offentligheden, søgte Raeder at begrænse dens udbredelse, forlaget måtte love ikke at reklamere for den, og viceadmiral Groos fik til opgave at rejse rundt til samtlige marinebyer og holde foredrag imod Wegeners tanker. Kampagnen kan dog ikke tjene som bevis for, at Raeder oprigtigt afviste Wegeners tanker, siger Gemzell, der gør opmærksom på, at bogen måtte komme

storadmiralen ubelejligt, da han havde besvær med at få flådebevillingerne igennem rigsdagen.

Fra 1932 har Raeder efter Gemzells mening klart overtaget Wegeners strategi. Raeder fremsatte på dette tidspunkt en udtalelse om Tysklands uheldige geografiske stilling, der under den første verdenskrig ikke tillod overfladeskibene at angribe de for England livsvigtige handelsveje, hvilket atter var årsag til, at den engelske flåde kunne tillade sig at negligere den tyske. Skønt der her kun er tale om almindelige marinestrategiske betragtninger uden at Raeder på nogen måde drager Wegeners konsekvenser af dem, konstaterer Gemzell side 39, at Raeders udtalelser »spejler« Wegeners strategiske opfattelse, side 41 forstærket til, at Raeder nu har gjort den til sin egen.

Den 7. januar 1937 skrev storadmiral Raeder til sin forsvarsminister og pegede på det uheldige i flådens svaghed og mangelen på støttepunkter udenfor Østersøen og Nordsøen; i fredstid måtte det tages i betragtning ved vurderingen af fremtidige forbundsfæller og koloniale støttepunkter; specielt nævnes spanske havne, hvis krigen i Spanien falder heldigt ud; i krigstid måtte der skaffes støttepunkter enten ved hjælp af forbundsfæller eller ved besættelsen af fjendtlige støttepunkter (franske). Gemzell konkluderer side 49, at det er en bekræftelse på, at Raeder har gjort Wegeners lære til sin egen. Da Raeder stadig forudsætter engelsk neutralitet, medens Wegeners lære viser, hvorledes Tyskland skal besejre England, bl. a. ved erobring af støttepunkter i neutrale lande, og da Spanien og kolonierne ligger udenfor Wegeners særlige interessefelt, forekommer Gemzells bestandige parallelisering at være noget krampagtig.

Den 3. februar 1937 understregede Raeder i en tale, at selv i en krig med fastlandsmagter som Rusland og Frankrig kan marinen få en afgørende betydning, f. eks. hvis vestfronten stivner ved Maginotlinien; i en krig kan en flådechef i det væsentlige ikke regne med andre styrker end dem, der er for hånden ved krigsudbrudet, og derfor må man allerede i fredstid føre en vidtskuende skibsbygningspolitik. Han anbefalede, at man i fredstid sørgede for koalitioner, gunstige neutralitetsaftaler, erhvervelse af støttepunkter eller i det mindste tilvejebringelse af en velvillig atmosfære i det neutrale udland. Disse betragtninger er for Gemzell tilstrækkeligt grundlag for, at han side 57 udnævner Raeder til Wegeners tro elev og erklærer, at Raeder søger at omsætte Wegeners lære i praksis.

I samme tale kom Raeder nærmere ind på den franske flådestrategi, der måtte samle sig om at afskære de tyske forbindelser i Nordsøen. Frankrig ville savne et støttepunkt hertil, og hvis franskmændene for at få

det satte sig fast f. eks. på Færøerne, ville det betyde en sådan forringelse af tyskernes situation, at de måtte modsætte sig det med alle midler, i givet tilfælde med en tysk besættelse for at komme fjenden i forkøbet (med andre ord en situation med forebyggende forholdsregler, der peger frem mod Norges 9. april). Men Raeder tilføjede, at den tyske stilling kun kunne forbedres ved optræden i Middell- og Nordatlanten, og at en tysk position nord for England ikke ville ændre det fundamentale i den franske omklamring af den tyske Nordsøposition. Også dette knytter naturnødvendigt tankerne til Wegener, skriver Gemzell, der ser Wegener alle vegne, her side 63.

Den 1. april 1937 præciserede storadmiral Raeder overfor forsvarsministeriet, at han kun ønsker støttepunkter i de områder, der har søstrategisk betydning for Tyskland, først og fremmest Atlanterhavet (med tyngdepunkt den spanske halvø – Azorerne – Kap Verdiske øer) og Middelhavet. Gemzell noterer side 61, at den store opmærksomhed, der således ofres spørgsmålet om støttepunkter, endnu en gang peger på betydningen af Wegeners lære.

Men Raeders interesse for støttepunkter er af ældre dato. I 1922–23 offentliggjorde det tyske marinearkiv et tobindsværk »Der Kreuzerrieg« med Erich Raeder som forfatter. Her behandler han situationen under den første verdenskrig, omtaler Tysklands uheldige geografiske stilling, fremhæver ønskeligheden af støttepunkter og betydningen af at føre krydserkrig (= handelskrig), specielt på Atlanten, idet dog krydserkrig efter den tyske marines mening kun kunne få afgørende virkning, når den havde rygstød i en stærk flåde. Også Wegeners tankegang krævede forøvrigt en stærk flåde. Terminologien hos storadmiral Raeder, som Gemzell bygger så meget på, stammer ikke fra Wegener, men viser tilbage til Raeders tidligere arbejde, og den kan på ingen måde anvendes til den bevisførelse, som Gemzell har forsøgt. Tilsvarende gælder realiteterne i Raeders tankesæt. Gemzell søger side 150 at antyde en principforskel mellem den tidligere Raeder og den af Wegener påvirkede Raeder, men citeringen er misvisende, og endnu engang må man undre sig over, hvor billigt Gemzell mener at kunne klare en bevisførelse.

Til 1938 havde den tyske marine regnet med et neutralt England, hvilket gør det noget vanskeligt at parallelisere med Wegener, hvis hele plan tager sigte på en kamp med England. Men fra 1938 forstod man, at man også måtte regne med England som en mulig modstander. Indstiller Raeder sig da på en omklamring af England nordfra, over Danmark-Norge-Shetland, som han jo skulle gøre, hvis han var groet fast i Wegeners tankegang? Nej, tværtimod. I en tale i Kiel den 12. april 1938

advarer han mod denne tankegang. Det er det eneste sted, han har nævnt admiral Wegener, og på dette sted advarer han imod at stille sømilitære krav til den politiske ledelse eller til den fælles krigsledelse ud fra Wegeners tanker, f. eks. om besættelse af Danmark og Norge. Vi har altid, sagde Raeder, i marinen stået på det standpunkt, at målsætningen for krigsførelsen må udgå fra den politiske ledelse. Der er nær sammenhæng mellem politik og søkrigsførelse. Netop vi må derfor vogte os for at stille fordringer til den politiske ledelse og den fælles krigsledelse; selvom de kan fremtræde som ønskelige og fordelagtige set fra den rene søkrigsledelses standpunkt, er det ikke sikkert, at det svarer regning under en helhedsbedømmelse. Denne erklæring er en klar afvisning af en af Wegeners hovedteser (sammenlign side 64 med side 23), men det bliver ikke bemærket af Gemzell, der side 65 forklarer, at Raeders udtalelser skal ses på baggrund af et tidligere krav fra chefen for Østersøkommandoen, admiral Albrecht, om politisk at vinde Finland og Estland eller militært at erobre Ålandsøerne, Dagö og Ösel. Og det er ganske rigtigt. Admiral Albrecht repræsenterer nemlig på dette punkt Wegeners tankegang i østlig udgave, og Raeder affejer begge admiraler, både Albrecht og Wegener, og han afviser deres opfattelse såvel principielt som i praktisk anvendelse, og både mod øst og mod nord (side 64).

Det er marinens opgave, fremhæver Raeder, først at indstille sig på det ugunstigste tilfælde, og dernæst på det sandsynligste tilfælde og at affinde sig med de givne forhold, før man stiller krav. Han advarer imod at undervurdere vanskelighederne ved sådanne operationer, og han tilføjer, at også små lande, især når de har en gunstig militærgeografisk beliggenhed som Danmark, Finland og Estland (i denne sammenhæng end ikke nævner han Norge, der ville byde Tyskland langt større vanskeligheder), kan volde besvær, når deres modstand skal lægges til de andre modstandere. Det kan bedre tjene tyske interesser at respektere andre landes neutralitet, så man først slår til, når den bliver krænkede af modstanderne. Så får Tyskland de neutrale til forbundsfæller i stedet for til modstandere.

Gemzell finder ingen anledning til at fremhæve, at Raeder i 1938, da Wegeners planer til en søkrigsførelse mod England omsider får aktualitet, klart og tydeligt distancerer sig fra Wegeners tankegang. Gemzell er mest optaget af, at Raeder overhovedet har nævnt Wegener, Danmark og Norge i sammenhæng, men er dog så forsigtig kun at mene, at denne omtale »måske« kan sammenstilles med Wegeners nordlige alternativ i dennes planer til en march mod Atlanten (side 70). Side 193 er forfatteren stadig forsigtig: »vi har tidligere antydnet, at Raeder til at begynde

med, da forberedelserne af krigsberedskab overfor England fik aktualitet, muligvis hældede til det norske alternativ.« Men forsigtigheden kan ikke skjule, at Gemzell er så grebet af sin ide om at finde Wegeners tanker i Raeder, at han ikke magter at gennemføre en objektiv sammenligning. I virkeligheden har Gemzell fra tiden før krigen ikke eet eneste citat, der viser, at Raeder har drømt om at besætte Norge. Der var tyske flådeofficerer, hvis drømme gik i den retning, men fra Raeder: ikke et citat.

Så sent som fra marts 1939 foreligger udtalelser, der giver udtryk for Raeders afvisende holdning overfor Wegeners norske planer (side 133 og flg.). Skønt den tyske flådeledelse på dette tidspunkt er forberedt på, at Norge vil bøje sig for et engelsk tryk og udlægge en minespærring i norsk territorialfarvand, giver det ikke anledning til betragtninger om, at man så må komme England i forkøbet og besætte Norge. En besættelse af Danmark, Sydnorge, Holland og Belgien vil ganske vist betyde en i sig selv ønskelig udvidelse af den snævre tyske operationsbasis, men vil dog ikke betyde en afgørende forbedring, hedder det. Derimod vil en besættelse af Midt- og Nordnorge eller af den franske atlantehavskyst betyde afgørende fordele. Mindst de norske områder, for ganske vist kan et støttepunkt her – hvis der byder sig mulighed for ved en militær operation at tage et sådant i besiddelse – bringe Tyskland udenfor den engelske afspærring, men det kan ikke afskære Nordenglands flankevirkning på udfaldsvejen til Atlanten, og det kan derfor ikke give udsigt til den ønskede handlefrihed for ocean-krydserkrigsførelsen. Kun Brest på den franske atlantehavskyst kan anses for en tilfredsstillende løsning. Den franske kanalkyst alene vil ikke give marinen tilstrækkeligt, men vil formentlig betyde så store fordele for luftvåbnet i en krig mod England, at en besættelse af Nordfrankrig, herunder Brest, vil kunne komme i betragtning. Søkrigsledelsen ser derfor i kampen om kanalkysten og om søforbindelserne i Kanalen »einen Schwerpunkt der Gesamtkriegführung« (side 144).

Det var de synspunkter, hvormed storadmiral Raeder gik krigen i møde. Han havde altså ikke Wegeners syn på Danmark og Norge. Han havde heller ikke den flåde, som skulle gøre det muligt at praktisere Wegeners plan om at erobre Danmark – Norge, eventuelt Shetland, for derfra at drive atlantehavskrigsførelse. Flåden viste sig stor nok til under heldige omstændigheder at kunne gennemføre erobringen af Norge, og tabene blev et minimum af, hvad man kunne vente, men selv da blev der ikke så meget tilbage af flåden, at man kunne realisere Wegeners plan om en atlantekrig fra norske støttepunkter. Wegener ønskede støttepunkter til flåden. Raeder måtte vælge mellem støttepunkt og overfladeflåde. Raeder

havde været i gang med at bygge en flåde, der kunne tage kampen op med den engelske, men krigen kom så tidligt, at den slog hans planer i stykker. Raeder havde understreget overfor Hitler, at hvis en krig med England kunne ventes hurtigt, måtte der bygges en specialflåde af u-både og atlantehavskrydsere. Hvis krigen først kunne ventes efter 1945, burde man derimod bygge en alsidig flåde; byggeprogrammet ville dog i dette tilfælde være lidet værd, hvis krigen kom i utide. Hitler valgte den alsidige flåde.

Det er en underkendelse af storadmiralens åndsevner, når Gemzell tiltror Raeder, at han – til trods for sin afvisende holdning overfor Wegeners tankegang, og til trods for at mange forudsætninger havde ændret sig fra den gang, Wegener udviklede sine teorier, samt endelig til trods for at den flåde manglede, som var den helt uundværlige forudsætning for at gennemføre Wegeners planer efter hensigten – skulle lade sig drive til besættelsen af (Danmark og) Norge, blot fordi han var bundet af Wegeners tankegang (side 235, 248 og 276).

Det er heller ikke korrekt, når Gemzell side 236, 256 og 276 skriver, at med krigsudbruddet rettede Raeders støttepunktinteresse sig mod Norge og (side 290) at det med Hitlers beslutning den 14. december 1939 om at lade spørgsmålet om en aktion mod Norge undersøge endelig var lykkedes storadmiralen efter en sejr kamp, ført med største energi og konsekvens, at vinde Hitlers øre for de hensigter mod Norge, som allerede så længe havde behersket marinens planlægning.

Der lå ingen Norgesplan i Raeders skuffe. Første gang Raeder efter krigsudbruddet fremdrog spørgsmålet om støttepunkter overfor Hitler, talte han kun om Rusland og Murmansk. Det var den 23. september. Den 10. oktober kunne han meddele, at man vel ikke havde fået Murmansk, men dog en russisk bugt i nærheden. Nu forhørte han, om man kunne få Trondhjem ved hjælp af et russisk tryk. Den 16. oktober overrakte Raeder Hitler en betænkning om den skærpede søkrig mod England; heri findes ikke et ord om støttepunkter i Norge. Den 23. oktober talte Raeder med Hitler om den økonomiske krigsførelse og muligheden af at lægge tryk på de neutrale lande, herunder de nordiske stater, men stadig ikke et ord om støttepunkter i Norge. Man kender faktisk ikke til, at Raeder overfor Hitler er vendt tilbage til det norske spørgsmål før 8. december, da vinterkrigen havde trukket Skandinavien i forgrunden. Et par dage senere indtraf Quisling i Berlin, og han fuldførte, hvad Raeder uden synligt held havde påbegyndt.

Gemzell mener at have fundet et ekstra motiv for Raeder i et notat

indenfor søkrigsledelsen, hvor Raeder på admiral Carls foranledning havde ladet foretage en undersøgelse af de norske muligheder. Man stillede sig her mere end skeptisk, men den 15. oktober 1939 noterer Reinicke, at Fricke har fortalt ham, at det norske spørgsmål stadig spørger: »noch weiter spukt. Ob. d. M. (d. v. s. Raeder) betrachtet Verfolg weiter als Möglichkeit Ablenkung von Holland/Belgienunternehmung« (side 227). Et vigtigt motiv for Raeder var altså, slutter Gemzell, at aflede Hitlers interesse fra en vestoffensiv; det norske initiativ var et modforslag til vestoffensiven, et modstød mod luftvåbnets krav om Holland-Belgien som base mod England; det var et direkte træk i kampen om operationsplanen og dermed om rustningerne (side 228–229 og side 287).

Det er nu temmelig uforståeligt, at et angreb på Norge, endsige støttepunkt i Trondhjem opnået ved russisk tryk, skulle kunne betyde et modforslag til vestoffensiven. Det er rigtigt, at marinen ikke for sig selv havde ønsket i Holland-Belgien, men man havde akcepteret luftvåbnets interesser i dette område og anså et fremstød til Kanalen for at være et skridt på vejen til Brest (side 144). I den retning kunne alle tre våbenarters interesser forenes. Da Raeder måtte opgive byggeplanerne for de større enheder, lagde han så meget stærkere pres på for at få bygget en u-bådsflåde, men han så dog ikke mere ensidigt på det, end at han den 16. oktober erklærede overfor Hitler, at forudsætningen for en effektiv krig mod England foruden gennemførelsen af et omfattende ubådsprogram var forstærket opbygning af luftstyrker, der egnede sig til indsats mod England. Efter Gemzells fortolkning ville Raeders norske initiativ være et modstød mod hans egen argumentation m. h. t. luftvåbnets opbygning og baser ved Kanalen.

Det må antages, at Gemzell har fejlfortolket Reinickes notat, og at Ablenkung ikke går på Hitler men på vestmagterne, således at Raeder på dette tidspunkt tværtimod at torpedere vestoffensiven har overvejet at blive parthaver i den ved at aflede vestmagternes opmærksomhed fra Holland – Belgien. Derved ville han samtidig opnå at få en bedre udgangsposition for ubådskrigen, selvom vestoffensiven skulle gå i stå ved kanalen og gøre Brest uopnåelig.

Men hvis Raeder militært ville engagere sig i Norge, måtte han være forberedt på, at hans overfladeflåde ville blive lemlæstet. Hvorfor var han da så interesseret i Norge? En rimelig forklaring vil være den torso af en flåde, han havde rådighed over, da krigsudbrudet kom flere år før ventet. Krigsudbrudet ændrede radikalt Raeders dispositioner. Hvor han før havde holdt på en alsidig flåde, måtte han nu omlægge sine planer for krigsførelsen og helt satse på ubådskrigen. Men selvom ubådene var den

skibstype, der hurtigst kunne bygges, kunne det ikke gå hurtigt nok. Ved krigens udbrud havde Tyskland kun 28 atlant-ubåde, og først i 1941 kunne der ventes stigning. Ubådschefen, admiral Dönitz, forlangte 300 ubåde, da kun en trediedel kunne være ved fronten, en trediedel ville være hjemme, og en trediedel ville altid være på rejse; den 11. oktober noterede Dönitz i sin krigsdagbog, at de lange opmarchveje, hvor ubådene konstant var i fare uden selv at have synderlig lejlighed til at komme i aktivitet, stadig påny ville lade tanken om støttepunkter dukke op. Dönitz havde ytret positiv interesse i at få Trondhjem. Raeder havde ikke så mange overfladeskibe, at han kunne realisere Wegeners tanke. Men han kunne måske opfylde de ønsker, Dönitz havde. Raeder måtte stort set klare sig med ubådsvåbnet overfor England, og han havde så få ubåde, at et støttepunkt i Norge ville kunne betyde en tiltrængt bedring af udnyttelsen.

Så længe der ikke var tale om andre fordele, var prisen dog for høj. Man må gå ud fra, at det var derfor Raeder tøvede. Den beskedne flåde, Raeder havde ved krigsudbrudet, tvang ham til desperat udnyttelse af de foreliggende muligheder. Denne situation – og ikke Wegeners planer for en helt anden situation med en stor flåde – er baggrunden for Raeders interesse for Norge. Men hans famlende forsøg på at nå frem til en afklaring viser, at situationen er kommet bag på ham. Et støttepunkt i Trondhjem vil være en fordel, men skal den betales med Narvik og den svenske malm, er den for dyr. Og skal man yderligere betale med stort tab af overfladeskibe, er det endnu en grund til at holde sig tilbage. Derfor har Raeder ikke fremført forslaget om en aktion i Norge som et energisk fastholdt krav, men han har kredset om de offensive muligheder, indtil Quisling overbeviste Hitler om, at de engelske planer krævede alvorlig overvejelse af et modstød. De defensive formål vejede så meget mere til end flådebasen i Trondhjem, at der kunne betales en langt højere pris.

Gemzell har bygget sin bog om Raeders norske engagement på en total misforståelse, men bogen har så at sige samtidig bevist sin værdi derigennem, at man kan imødegå hans argumentation ved hjælp af hans eget materiale. Dog berører det ubehageligt, at man ikke kan stole på hans citering af Erich Raeders memoirer, og at han i det hele taget har så svært ved at give Raeders synspunkter en korrekt behandling. F. eks. skriver forfatteren side 34, at Raeder ganske vist efter sin tiltræden som marinechef anbefalede lommeflagskibet, men at han selv i sine erindringer har hævdet, at han tidligere – i sin egenskab af chef for Østersøflåden – var gået ind for et kystpanserskib. Side 151 gentages referatet i lidt

ændret form, som om Raeder har erklæret, at når han oprindelig foretrak kystpanserskibet, skyldtes det hans »lokale« interesser som chef for Østersøflåden. Men i virkeligheden skriver Raeder (Mein Leben I side 249), at meningerne om den flådetype, der skulle vælges, endnu i 1927 var meget delt, og at den daværende marinechef, Raeders forgænger, admiral Zenker, ligesom Raeder selv til at begynde med mente at måtte foretrække kystpanserskibet på grund af de særlige forhold i Østersøen, (idet Polen jo blev anset for at være den primære modstander i en krig, eventuelt med Frankrig som hjælper), men at man efterhånden nåede til den opfattelse, at de store skibe i en krig med Polen skulle anvendes mod Frankrig udenfor Østersøen, og at lommeflagskibet derfor måtte foretrækkes (sammenlign de tre studier, der samlede flådens erfaringer i slutningen af 20'erne, se Raeder I side 256–257).

Side 171 konstaterer Gemzell, at der ikke foreligger noget om, at marinen ved nogen lejlighed har opponeret mod Hitlers krigspolitik, men at Raeder tværtimod selv i sine memoirer har betonet sin loyalitet overfor Føreren og hans udenrigspolitik i det sidste år før krigens udbrud. Denne holdning, fortsætter Gemzell, skal ses på en bestemt baggrund: udviklingen på det udenrigspolitiske område med det voksende modsætningsforhold til England begunstigede marinen og forøgede Raeders muligheder for at virkeliggøre sine ambitioner.

Denne gengivelse af Raeders memoirer er ikke loyal. Raeder oplyser, at han gentagne gange har understreget, at det vedtagne flådeprogram ville være en skæbnsvanger fejlposition, hvis der hurtigt kom en krig med England, og han gik derfor ud fra, at Hitler ville bøje af i tide. Hverken side 171 eller i anmærkning 13 side 198 refererer Gemzell dette.

Raeder havde i øvrigt netop i denne periode store samarbejdsvanskeligheder i forholdet til Hitler. I slutningen af november 1938 kritiserede Hitler marinens byggeprogram så skarpt (bl. a. mente han, at de store skibe var for langsomme og for svagt armeret), at Raeder rejste sig, bad om sin afsked og forlod lokalet (Raeder II side 126). I januar 1939 endte kampen om et marineluftvåben med marinens nederlag. Raeder havde overvejet at sætte sin stilling ind på at få en anden afgørelse, men frygtede, at det ville blive endnu vanskeligere for hans efterfølger at hævde marinens interesser (Raeder II side 103–105). I maj 1939 kom der et nyt sammenstød med Hitler, idet Raeder måtte sætte sin stilling ind på at få Hitlers marineadjutant afskediget. Hitler bøjede sig, men de voksende samarbejdsvanskeligheder fik desuagtet Raeder til at foreslå sin afgang pr. oktober 1939. Hitler afslog (Raeder II side 127–

129). Når Gemzell skildrer denne periode, som om den i særlig grad egnede sig til at honorere Raeders ambitioner, men uden at nævne de anførte skygger i billedet, er der tale om en fortegnning.

Ejendommelig er omtalen af Raeders arbejde med invasionsplanerne. Den 15. november 1939 iværksatte Raeder en undersøgelse af mulighederne for at invadere England. Den udarbejdede studie pegede på den store risiko og understregede, at det måtte være en forudsætning for invasion, at de fjendtlige luftstyrker forinden var blevet knust, og at man havde søherredømmet i invasionsområdet. Initiativet til denne undersøgelse var taget af Raeder selv, og søkrigsledelsens stærke understregning af risikoen tager Gemzell (side 264) som udtryk for, at invasionstanken stødte imod Raeders opfattelse, at afgørelsen skulle falde til søs i kampen om søforbindelserne, og desuden rummede det perspektiv, at bygningen af en atlantflåde, hans mål, varigt ville blive skudt i baggrunden: »Derfor forsøger Raeder at komme en invasionsplan i forkøbet med modargumenter. Invasionsstudien er altså endnu et udtryk for den måde, på hvilken storadmiralen kæmper for virkeliggørelsen af sine mål«.

Det er det rene gætteri fra forfatterens side, og det er dårligt gætteri. Lykkes invasionen, vil Raeder få et ord at skulle have sagt om den engelske atlantflåde, så det behøver ikke at bekymre ham. Hans bekymringer ligger tværtimod i, at krigen har ramt ham på et tidspunkt, hvor han umuligt ved hjælp af den lille tyske flåde kan sikre en afgørelse til søs i tysk favør. I en optegnelse den 3. september 1939, da krigen udbrød, giver Raeder udtryk for sin bitterhed over, at han ikke har fået den fornødne forberedelsestid; marinen var slet ikke rustet til en krig med England; især var overfladeskibene håbløst underlegne; de kunne kun komme til at vise, »at de forstod at dø med anstand og således bidrage til at tilvejebringe grundlaget for en senere genopbygning«. Gemzell tilføjer spydigt side 196, at denne optegnelse åbenbart var bestemt til Raeders forsvar overfor historien. Jamen hvad så. Det er jo sandt hvert ord. Gemzell stadfæster det på den ene side efter den anden. Er det så unaturligt, at Raeder ved krigsudbrudet foretager en sådan statusopgørelse, måske bl. a. for at forhindre senere historieskrivere i at komme i den vildfarelse, at Raeder ville være modstander af en invasion ene og alene, fordi han hellere ville søge afgørelsen til søs.

Man skal ikke dadle et forsvar overfor historien, når forsvaret er korrekt.

Bjørn Svensson

BEMÆRKNINGER I ANLEDNING AF BJØRN SVENSSONS BOG
»DERFOR GIK DET SÅDAN 9. APRIL«

Redaktør Bjørn Svenssons bog »Derfor gik det sådan 9. april« er en fremstilling af et betydningsfuldt afsnit af nyere dansk historie. Uden her at tilsigte nogen samlet vurdering af denne bog mener jeg, at det vil være rigtigt også af hensyn til faghistorikere, der arbejder på at kulegrave materialet omkring besættelsen i 1940, at fremsætte nogle betragtninger i »Jyske Samlinger, Tidsskrift for Danmarks Historie«, til Bjørn Svenssons bog specielt vedrørende de begivenheder, hvori jeg var indblandet.

I det følgende gennemgås de væsentligste punkter, der giver anledning til mine kommentarer, idet jeg forudsætter et vist kendskab hos dette tidsskrifts læsere til de begivenheder, som behandles i artiklen. De med citationstegn anførte udtalelser er stort set hentet fra Bjørn Svenssons bog, hvis navn i det følgende af praktiske grunde forkortes til B. S. Henvisninger til mine tidligere publikationer »Optakten til den 9. april« Kbv. 1945 og »Mit livs Logbog« Kbv. 1957 er foretaget, fordi begivenhederne er betydeligt mere udførligt behandlet der end i denne redegørelse.

I en forsåvidt prisværdig trang til at være retfærdig i bedømmelsen af tysk politik, går forfatteren efter mit skøn altfor vidt i sin anklage af de allierede, som karakteriseres (pag. 238) som de, »der ødelagde freden i Norden«, og når den teori forfægtes (pag. 14), at det var vestmagterne, der »provokerede« krigen mod Norge og besættelsen af Danmark, så overser B. S. visse militær-politiske kendsgerninger. Ganske vist faldt tidspunktet for vestmagternes påtænkte operation mod Skandinaviens »Nordkalot« og malmlejer og tyskernes udførelse af »Weserübung« nærliggende sammen, men det må ikke glemmes, at den tyske militære operation var konsekvensen af tyske ideer, der i realiteten var af langt ældre dato.

Fra årene før 1. verdenskrig var det den tyske sømilitære strategis mål at erobre støttepunkter i Danmark og Norge i tilfælde af krig, og at dette ikke allerede skete under krigen 1914–18, har den tyske admiral Wolfgang Wegener stærkt kritiseret i sin meget omtalte »Seestrategie des Weltkrieges«, der udkom i tyverne.

Da det i 1938 stod klart for Tyskland, at England ville blive hovedmodstanderen i en kommende krig, blev frygten for den engelske flåde et dominerende træk, og i fortsættelse af de Wegenerske teorier blev den sømilitære strategi nu rettet herimod under storadmiral Raeders ledelse. Dette forudsatte oprettelse af støttepunkter i Norge og efter oprindelig en del modstand fra Hitler vandt Raeders synspunkter gehør i december

1939, også understøttet af andre faktorer, nemlig den Finsk-Russiske Vinterkrig og Quislings berygtede besøg i Berlin den 14. december. Disse længe overvejede offensive planer førte til den tyske besættelse af Danmark og Norge, og det er Tyskland og ikke Vestmagterne der primært er fredsbryderen i Norden. (Der ses i denne forbindelse bort fra Ruslands overfald på Finland med Hitlers godkendelse i vinteren 1939.) Der kan forøvrigt henvises til hele det dokumenterede stof om dette emne i den svenske historiker, Carl-Axel Gemzells doktorafhandling: »Raeder, Hitler und Skandinavien«, som blev forsvaret ved Lunds universitet i september 1965. B. S. har i høj grad støttet sig til den tyske professor Hubatsch's bog: »Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen 1940«, som der henvises til. Denne samtidshistorikers teorier bygger på Raeders og andre højtstående tyske søofficerers vidneudsagn ved Nürnberg-processen, hvor de hævdede, at det udelukkende var af defensive årsager, når Tyskland lod Norge-Danmark blive trukket ind i krigen. – Den svenske historiker kommer i 1965 til det stik modsatte resultat.

Man forbavses over den påstand, som fremsættes i B. S.'s bog (pag. 36), at det tyske fangetransportskib »Altmark« skulle have »folkeretlig adgang« til at passere norsk territorialfarvand med britiske krigsfanger ombord. Dette var et klart brud på folkeretten.

I kapitlet »Advarslen før den 9. april« (pag. 60) fremsætter B. S. den dristige og efter min mening helt uholdbare påstand, at udenrigsminister dr. Munch ikke skulle have hørt »Danmark nævnt i forbindelse med tysk angrebshensigt før den 4. april«. Der rettes her en hård anklage imod mig for at have forsømt at give dr. Munch fyldestgørende oplysninger om den politiske situation under vort møde den 1. april, særlig ved at undlade at referere til mine to tidligere indberetninger fra Berlin, nemlig af 8. januar og 13. februar 1940. Munchs kendskab eller manglende kendskab til disse to indberetninger er et dunkelt punkt, personligt vil jeg tro, at de er blevet refereret for udenrigsministeren af en af ministeriets embedsmænd i en afsvækket form, som har medført, at Munch ikke tillagde dem betydning. For mit eget vedkommende er det hævet over enhver tvivl, at den militær-politiske situation i sin helhed, som vi vurderede den ved gesandtskabet i Berlin, indgående blev gennemdrøftet ved mødet mellem dr. Munch og mig den 1. april. Som et led i denne vurdering indgik selvfølgelig også synspunkter, der var kommet til udtryk i de to omtalte indberetninger, hvilket jo ret beset heller ikke er blevet benægtet af udenrigsminister, dr. Munch.

Samtalen foregik som bekendt på tomandshånd og uden referat, og jeg kan ikke nu – 25 år efter – præcisere udtalelsernes ordlyd, men efter

min bedste overbevisning vil jeg hævde, at dr. Munch fik ganske de samme oplysninger med den samme tendens, som jeg umiddelbart efter gav i marineministeriet overfor viceadmiral Rechnitzer (se den Parlamentariske Kommission I, St. 36), og Munch reagerede ikke ved dette møde således, at jeg måtte tro, at indholdet af de to indberetninger var ham helt og aldeles ukendte. Dr. Munchs udtalelse til mig ved omtalte møde, at Norge ville forsvare sig, hvilket Sverige også ville gøre, hvis dette land blev angrebet, ligesom vi i Danmark agtede at forsvare os med våbenmagt, dersom vi blev angrebet, taler også sit tydelige sprog om samtalsindhold. At de rent militære problemer ved mødet hos Rechnitzer er blevet noget bredere behandlet, beviser ikke, at dr. Munch ikke har fået de samme oplysninger, som jeg sad inde med. Det er en urigtig påstand at hævde, at jeg skulle have undladt at give de samme informationer, og B. S.'s betragtninger om mine undladelsessynder kan kun forklares ved et ønske om at retfærdiggøre udenrigsministeren. (Se »Optakten til den 9. april« pag. 6 og »Mit Livs Logbog« pag. 111, samt min kronik i »Politiken« den 31. marts 1965). At Munch skulle have været så naiv, at han ikke har tænkt sig muligheden af et tysk angreb på Danmark før den 4. april – helt bortset fra hvilke informationer han har eller ikke har fået – er at gøre dr. Munch til en ringere mand, end hvad han efter min mening var.

På pag. 59–60 omtales oplysninger som den svenske marineattaché i Berlin den 3. februar havde indberettet, at nogen tysk aggression mod Sverige ikke var planlagt, »dog muligvis mod Norge og i så fald givetvis også mod Danmark«. B. S. tilføjer: »Denne meddelelse har Kjølens enten ikke hørt eller ikke fundet værd at indberette«, hvortil jeg kun kan anføre, at jeg var uden kendskab til denne meddelelse, – i modsat fald var den selvfølgelig blevet indberettet. Når B. S. kort efter (pag. 64) atter let bebrejdende skriver, at: »Der er således ingen af de nordiske medlemmer i Berlin, der har fået ud af Osters advarsel via Sas, at Norge var det primære mål . . .«, skyldes det den simple grund, at det ikke fremgik af advarslen.

Under B. S.'s omtale (pag. 64–65) af min indberetning af 5. april mener han at kunne udlede, at min vending vedrørende de kilder som den hollandske militærattaché har angivet »næppe kan betvivles« indeholder en reservation og B. S. bruger udtrykket, »at Kjølens fortsætter med at advare imod sin advarsel«. Hans vurdering af den lange indberetning holder ikke stik. Denne må læses i sin helhed og selvfølgelig sammenholdt med indledningen, som henviser til den alarmerende indberetning af den 4. april med aggressionsplanerne; at forskellige aspekter og muligheder samtidig nævnes er dog naturligt i en sådan situation. (Se D.P.K. I, pag.

74). Efter mit skøn stiller B. S. sagen på hovedet ved at gøre forbeholdet, der var ment som noget underordnet, som en bisætning, til et kardinalpunkt i denne indberetning. At der i ordet »næppe« ligger en reservation er rigtigt, men B. S.'s fejl er efter min mening, at han tillægger reservationen en relativ betydning sammenholdt med indberetningens andre oplysninger, som ikke var tilsigtet. Enhver kender af udenrigsministeriel terminologi – og vendingen »kan næppe betvivles« er typisk departemental – vil vide, at den forstås som: det er så godt som sikkert. Det er da modsætningsvis indlysende, at indberetningen ville have fået et helt andet indhold, såfremt reservationen virkelig havde været noget centralt.

B. S. mener at vide (pag. 66–67), at min meddelelse pr. chifffertelefon den 7. april indeholder en forkert oplysning. Meddelelsen lød: »Erfaret transportflåde forladt Stettin 4. april. Kurs vest. Bestemmelse ubekendt, men forventes nået 11. april«. Ifølge B. S.'s kendskab til sagen var det den 6.–7. april, at afsejlingen fandt sted, men han overser, at der er forskel på Stettin, der ligger inde ved Oderen og havnebyen Swinemünde ude ved Østersøen. Afsejlingen fandt sted både fra Stettin den 4. og fra Swinemünde for de fleste skibes vedkommende et par dage senere. (Se også den svenske minister Richerts indberetninger herom i: »Förspælet till det tyska Angreppet på Danmark och Norge den 9. april 1940«.)

Det må undre, at B. S. udtaler sig så kategorisk (pag. 89) om indholdet af kammerherre Zahles håndskrivelse til dr. Munch af 1. april. Brevet er jo som bekendt tilintetgjort, og kopi findes ikke, men det omtalte i øvrigt både troppekonzentrationer i Nord-Tyskland og truslen mod Skandinavien. (Se »Optakten til 9. April«, pag. 6 og »Mit Livs Logbog« pag. 111.)

Legationssekretær Schön ved det danske gesandtskab i Berlin omtales (pag. 90) som »legationens yngstemand«, hvilket ikke er korrekt, idet både attachéerne Meinstorp og Collstrup i anciennitet var yngre. Det havde en hensigt, når gesandten sendte en legationssekretær som kurer, der var fuldt inde i den aktuelle situation, som den vurderedes i gesandtskabet, men Schön fik ikke lejlighed til at udtale sig. Det tilkom den ældre udenrigsminister som Schøns øverste chef at spørge, hvis han ønskede kommentarer til brevet fra Zahle den 4. april. Man undrer sig over den noget sarkastiske omtale af Schön, der et sted (pag. 108) omtales som »åbenmundet«. Hvorfor dog? Han udfyldte sin mission så godt som situationen tillod det.

Den svenske gesandt var ikke, som B. S. skriver (pag. 90–91) »meget

skeptisk« overfor meddelelsen fra major Sas«. Det var nogle af de andre tilstedeværende fra det svenske gesandtskab, der lagde skepsis for dagen. Gesandten ønskede blot at få situationen indgående belyst både af den svenske og den danske marineattaché, som begge havde forbindelse med major Sas, hvilket han fik på mødet den 4. april om aftenen i det svenske gesandtskab, hvorpå minister Richert samme aften i min nærværelse redigerede et chiffterelegram til sin regering om planerne mod Norge via Danmark og anførte kilderne hertil som absolut pålidelige.

B. S.'s fremstilling (pag. 92–95) af handlingsforløbet på det norske gesandtskab i Berlin i de kritiske dage og fortolkningen deraf, må jeg absolut tage afstand fra. Det mærkelige var jo, at indberetningen fra den norske legation til Oslo næste formiddag intet indeholdt om truslen imod Norge, til trods for at jeg af Zahle den 4. om eftermiddagen var sendt over til nordmændene netop for at meddele dem de samme alarmende efterretninger, som jo også omfattede Norge, som vi selv få timer inden havde modtaget. Her afgav jeg meddelelsen til minister Scheel, som var ganske uvidende om situationen. Senere på eftermiddagen kom legationsråd Stang hen på vort gesandtskab, hvor meddelelsen blev diskuteret mellem ham, legationsråd Steensen-Leth og mig, og hvor Stang argumenterede ivrigt imod, at angrebet ville blive rettet mod Danmark-Norge, men derimod mente, at det havde Holland og Vestfronten som mål. Med mit kendskab til de to norske herrer taler al sandsynlighed for, at indberetningen den 4. april til det norske udenrigsministerium er konciperet af Stang, hvis dominerende indflydelse på den ældede og svagelige minister Scheel var kendt indenfor de skandinaviske legationer i Berlin, ligesom Stangs pronazistiske sympathier karakteriserede ham. Det må derfor stå for B. S.'s egen regning, når han hævder, at »det er utænkeligt, at Stang havde en sådan indflydelse på Scheel«, og jeg husker ikke fejl, når jeg har skildret den store uenighed mellem Stang og mig.

At Norge ikke var nævnt i den norske indberetning af 4. april, kan derfor have bidraget til, at det danske udenrigsministeriums forespørgsel til Oslo den 5. april om formiddagen fik en beroligende tendens. Et senere supplerende telegram fra Scheel, der nu også nævner faren for Norge, ganske vist i afsvækket form som »rygter«, nåede først Oslo fredag den 5. om aftenen.

Overskriften under kapitlet »Fredag den 5. april« (pag. 98) med følgende tekst: »København beroliges fra Oslo, Stochkolm og Berlin« er misvisende, hvad Berlin angår. Hverken min indberetning fra denne dato eller Steensen-Leths og min aktion, hvor redaktørerne Helge Knudsen og Jacob Kronika den samme dag blev tilkaldt for at forsøge at råbe

offentligheden op hjemme, kan tydes som noget forsøg på beroligelse, tværtimod. Min egen opfattelse af en overhængende fare bevises også gennem et forsøg på ved en fordækt privat telefonopringning til København at forsøge at få vore derværende børn sendt bort fra hovedstaden og ud på landet. I relation til gesandtskabets forsøg på gennem pressen at råbe offentligheden op hjemme har B. S. den bedrevidende kommentar (pag. 98–103), at det havde været »en naturligere udvej« at »holde København korrekt underrettet . . .«, hvilket vi jo som bekendt havde forsøgt, men uden større held. Forøvrigt tillægger B. S. artiklen i »Daily Telegraph« altfor stor betydning (pag. 99), selvom den selvfølgelig yderligere understøttede vore bange anelser.

I såvel Zahles indberetning af 4. april (Nr. XXII) som min af 5. april (M.L. 33) omtales Norge og norsk territorium som truet, hvilket B. S. forbigår (pag. 231) i sin kritik af, hvad han kalder min »historieskrivning«. Således står der i den førstnævnte som pkt. 3: »Det er sandsynligt, at operationen dernæst fortsættes mod Syd-Norge«. I indberetningen af 5. april skrives der om, hvilket formål »besiddelsen af dansk og norsk territorium antagelig skulle have«, og senere hvad der taler for en udstrakt tysk operationslinie »på den norske og danske kyst . . .« (Se D.P.K.I., pag. 16 og 74). At det primære imidlertid for os i det danske gesandtskab på dette tidspunkt så afgørende var aggressionen mod Danmark, må ikke glemmes.

Det er en forbavsende mild bedømmelse, som bliver viceadmiral Rechnitzer til del i B. S.'s bog (pag. 176–187), ikke mindst sammenholdt med den skarpe fordømmelse af hærens ledelse, der skyder langt over målet.

Det må undre, hvor lidet B. S. omtaler den tyske modstandsbevægelses hensigter, der som bekendt gik ud på at få de nordiske lande til at reagere militært på en eller anden måde ved at lade tilflyde os de militære planer. Formålet var jo at kompromittere »Weserübung«s strenge hemmeligholdelse og overraskelsesmomentet og derigennem aktionens heldige udførelse, så den måtte afblæses, hvorved Hitlers position ville røkke så alvorligt, at han kunne styrtes, og oppositionen overtage magten, den såkaldte »Tilbageslagsteori«. (Se bl. a. Helge Knudsen »Advarslen om 9. april. 1964).

I parentes bemærkes, at når B. S. kalder de store søgående tyske jagere for »torpedobåde« (pag. 214) er dette en fejltagelse; Zerstörer eller Destroyers må oversættes ved jagere på dansk. På samme måde er den korrekte oversættelse af Kapitän zur See: kommandør og ikke: »Kaptajn«. (pag. 49).

Til slut må jeg tilføje, at da hverken redaktør Bjørn Svensson eller jeg er uddannede historikere, vil vore begges »historieskrivning« utvivlsomt være beheftet med fejl, som kan kritiseres rent fagligt. Forskellen på hans og min fremstilling af begivenhederne er imidlertid blandt andet den, at jeg personlig har oplevet de fleste af de begivenheder, som jeg omtaler, hvad redaktøren ikke har. Jeg kan i øvrigt ikke se hans berettigelse til at anvende den kritisk docerende og tendentiøse form, som han med få undtagelser anvender gennem hele sin bog om mig og min embedsførelse dengang.

Endelig må jeg tilbagevise, at jeg skulle have forsøgt »at skabe myter« om eller »mistænkeliggøre« dr. Munch, som påstået af B. S. (pag. 229–231). På det bestemteste må jeg hævde, at jeg aldrig har draget udenrigsministerens personlige redelighed eller nationale sindelag i tvivl, men har ved talrige lejligheder netop tilbagevist mytedannelser i relation blandt andet til den famøse Rostock-affære.

Derimod var og er jeg dybt uenig med den politik – og dette har jeg aldrig lagt skjul på – som udenrigsminister dr. Munch førte og betragter den som et skæbnesvangert fejlgreb, der var medvirkende til det ydmygende handlingsforløb omkring den 9. april.

Frits Hammer Kjølser

GENBEMÆRKNINGER TIL F. H. KJØLSEN

I anledning af forskellige hentydninger hos admiral Kjølser vil jeg for klarheds skyld gerne begynde med at oplyse om mine personlige forudsætninger, at jeg alle mine dage har været i forsvarsstilling over for Tyskland, hvis overgreb over for Danmark og Sønderjylland jeg kunne takke for, at jeg blev født i en landsdel under tysk styre, og at jeg altid har været fyldt med taknemmelighed over for vestmagterne, som jeg kunne takke for, at jeg fik lov til at vokse op i et Sønderjylland under dansk styre. Mit første avisindlæg blev fremkaldt af harme over den radikal-socialdemokratiske afrustningspolitik, og når jeg har stemt konservativt til og med 1943, skyldes det ikke mindst forsvarspolitikken. Jeg fortsatte med at stemme konservativt, selv efter at jeg havde udmeldt mig af KU med den skriftlige motivering, at jeg var modstander af organisationens nazistisk påvirkede form. Jeg har altid været skarp modstander af nazismen, var endda blandt de første, der tog kampen op herhjemme, med avisartikler fra 1931, og min første publikation (1934) var vendt imod nazismen.

Det er altså i strid med alle mine forhåndssympatier, når jeg ved fordelingen af ansvaret for den 9. april er kommet til det resultat, at vest-

magterne provokerede Tyskland, at den nazistiske statsledelse (Hitler) på dette punkt har holdt igen, endvidere at den radikal-socialdemokratiske regering ikke nær står med det ansvar i forbindelse med selve 9. april-begivenhederne, som folkemeningen har tillagt den, og at specielt udenrigsminister Munch har optrådt upåklageligt i de kritiske dage, hvorimod der er meget at udsætte på flådeledelse og hærledelse. Jeg har alene søgt efter den historiske sandhed.

Hvis kontreadmiral Kjølser synes, at jeg har været for mild i bedømmelsen af flådeledelsen, står det ham frit for at skærpe dommen; han har dog ikke selv været skarpere i sine tidligere publikationer. Min bedømmelse af hærledelsen må jeg fastholde, ikke alene over for hr. Kjølserns bemærkning om, at jeg har skudt langt over målet, men også over for hr. Kjølserns kollega som medarbejder ved »Forsvarsbroderen«, den tidligere hærchef, generalløjtnant Erik C. V. Møller, der i »Forsvarsbroderen«s decembernummer 1965 har rettet et voldsomt angreb på min bog. Jeg har omgående sendt det pågældende blad et udførligt og dokumenteret svar.

Jeg har ikke bygget noget som helst på storadmiral Raeders forklaringer i Nürnberg, hverken direkte eller indirekte. Min kritik af vestmagterne er baseret på en analyse af de oplysninger, vestmagternes egne skribenter har givet, især Winston Churchill, Butler, Derry og Roskill.

Selv om den svenske historiker Gemzell, som admiral Kjølser påberåber sig, skulle have ret, ville det ikke rokke ved min bog, da jeg jo (side 40–41) er enig i, at den tyske flåde var behersket af en offensiv tankegang fra krigens begyndelse, og at den ret hurtigt tog Norge ind i overvejelserne. Men Hitler bremsede flåden, og det ligger klart for dagen, at den tyske statsledelse foretrak skandinavisk neutralitet, og at den kun som en defensiv foranstaltning foretog aktionen mod Norge og dermed mod Danmark. Dette må være afgørende, når man skal bedømme, hvorfor freden i Norden blev brudt. En anden sag er, at Gemzells betragtninger om årsagerne til den offensive tankegang og de norske planer hos den tyske flådeledelse er i høj grad angribelige, jævnfør min foranstående anmeldelse af hans disputats.

Man må forbavses over admiral Kjølserns påstand om, at det var et klart brud på folkeretten, at Altmark passerede norsk farvand med britiske krigsfanger. En grundig norsk kommissionsundersøgelse efter krigen har som bekendt fastslået Altmarks folkeretlige adgang til at passere, jfr. Innstilling, bilagsbind I, side 278 og 285, hvor der findes henvisninger til en række internationale folkeretseksperter.

Derimod er det troligt, at admiral Kjølser har ret i sine bemærkninger om forskellen på dansk og tysk marineterminologi, og i så fald vil kaptajnen

og torpedobåden blive forfremmet sammen med Schøn i et nyt oplag af bogen.

Vi kan nu vende os til admiral Kjølens omtale af de begivenheder, han personlig har været impliceret i.

1.

Kjølsen giver udtryk for den opfattelse, at udenrigsminister Munch må være blevet orienteret af en af udenrigsministeriets embedsmænd om de indberetninger, Kjølsen havde sendt den 8. januar og 13. februar 1940, hvori Danmark er nævnt i forbindelse med nogle for resten lidet plausible tyske luftbase-overvejelser. Slet dulgt skepsis overfor andres benægtelser er kommet til udtryk i »Mit Livs Logbog« side 123, hvor admiral Kjølsen har en sarkastisk bemærkning, »fordi mange efter krigen har haft en forbavsende dårlig hukommelse« i relation til begivenhederne den 9. april, og side 110, hvor det hedder: »Lidet anede vi dengang, hvor lidt interesse udenrigsministeriet havde for disse indberetninger, og ofte end ikke gjorde dem til genstand for ekspedition. Udenrigsminister dr. Munch har således udtalt overfor den parlamentariske kommission, at han »intet kendskab« havde til disse indberetninger, ligesom udenrigsministeriets daværende direktør, minister O. C. Mohr, der ellers er kendt for sin blændende hukommelse, hævder, at han ikke mener nogensinde at have set dem.«

Når jeg så stærkt tager forbehold overfor admiral Kjølens historiskrivning, skyldes det blandt andet et eksempel som dette. Kjølsen giver for sit citat af Mohrs forklaring en henvisning til den parlamentariske kommissions betænkning, bilagsbind I, side 218. Men slår man efter på dette sted, viser det sig, at Mohr har sagt noget ganske andet, nemlig: »Marineattachéens to beretninger af henholdsvis januar og februar 1940 kan jeg ikke udtale mig om, da jeg fra nytår til slutningen af februar 1940 var i London.« Der er ikke tale om, at O. C. Mohr »hævder« eller »mener«; han oplyser simpelthen, at han har været i London, og at han derfor ikke kan udtale sig. Dermed bortfalder ethvert grundlag for spydige hentydninger til Mohrs ellers så udmærkede hukommelse, der pludselig strejker.

Yderligere fremgår det af Kjølens sidehenvisning, at han også har læst nævnte betænkning side 216–217, hvor det er oplyst, at den fungerende direktør for udenrigsministeriet, E. Wærum, ingen erindring har om, at han har set beretningerne af 8. januar og 13. februar, og det samme gælder for chefen for udenrigsministeriets politiske afdeling, som i januar

var B. Falkenstjerne og i februar N. Svenningsen. Men det er en af disse embedsmænd, der i givet fald måtte have forelagt dr. Munch beretningerne. Når admiral Kjølser imod dr. Munchs og disse embedsmænds benægtelse mener, at en af dem må have orienteret udenrigsministeren om beretningerne, må man fastholde, at i et sådant tilfælde kan admiral Kjølser ikke henvise til selvoplevelse, da han på dette tidspunkt opholdt sig i Berlin. Kjølser har ikke fremført noget holdepunkt, kun sin personlige tro på, at beretningerne er gået til tops i udenrigsministeriet. Efter de foreliggende akter at dømme er de ved en fejlspektion fra arkivarens side gået direkte i arkivet, se den parl. I side 216 samt spalte 590 o. f. og spalte 657.

Man må herved tage i betragtning, at det ikke drejede sig om originale indberetninger til udenrigsministeriet, men om beretninger fra marineattachéen i Berlin til marineministeriet, som i kopi er tilgået udenrigsministeriet. Hvis gesandten i Berlin havde tillagt disse indberetninger nogen værdi, havde han selvfølgelig måttet kommentere dem i indberetninger af den art, der gik direkte til udenrigsministeren med genpart til kongen. Udtalelser af legationssekretærerne Steensen-Leth og Frode Schøn (se det parl. bilagsbind II spalte 11 og 115) tyder heller ikke på, at man i gesandtskabet i Berlin dengang tillagde disse indberetninger den betydning, som de har fået for Kjølser fra den 4. april 1940.

2.

Gesandten i Berlin, kammerherre Zahle, kunne have medtaget de tidligere rygter om tyske planer mod Danmark, da han skrev det brev til dr. Munch, som Kjølser den 1. april 1940 medtog på sin månedlige rutinerejse til København. Men der stod ikke et ord om tyske trusler mod Danmark. Kjølser undrer sig over, at jeg tør fastslå det så kategorisk, eftersom brevet ikke længere eksisterer. Da Kjølser og dr. Munch begge har refereret brevet og har gjort det enslydende, ligesom admiral Rehnitz har refereret det efter Kjølserns rapport den 1. april 1940, og da ingen af dem har nævnt tyske trusler mod Danmark som omtalt i brevet, finder jeg det ubetænkeligt at konstatere, at sådanne ikke har været omtalt.

Kjølserns referat har i øvrigt fået en lille drejning, når han nu i forbindelse med rygten om tyske troppekonzentrationer i Nordtyskland taler om »truslen mod Skandinavien« – uden at angive, at det drejede sig om truslen fra vestmagterne mod malmlejerne i Nordsverige.

3.

Da F. H. Kjølsten afleverede kammerherre Zahles brev til udenrigsminister Munch, havde de en timelang samtale, hvor Kjølsten fremførte synspunkter, som han senere samme dag – suppleret med andre oplysninger – gentog overfor admiral Rechnitzer med flere tilhørere i marine ministeriet, og Kjølsten har naturligvis her haft mulighed for at henvise til sine tidligere indberetninger af 8. januar og 13. februar. Intet tyder dog på, at han har gjort det. Jeg gjorde opmærksom på det allerede i min første 9. aprilbog (udkommet 1945), uden at Kjølsten reagerede. Vilh. la Cour har i en bog 1950 understreget, at dr. Munch den 4. april var uden kendskab til Kjølstens rapporter af 8. januar og 13. februar, og Kjølsten har læst la Cours fremstilling uden protest og har anbefalet den som »en korrekt og yderst saglig fremstilling af de begivenheder, som jeg har set og oplevet«. Kjølsten har skrevet to bøger og talrige artikler om sine advarsler før den 9. april, han har udtalt sig over for den parlamentariske kommission, men han har aldrig sagt noget om, at han foruden de øvrige advarsler om tyske planer mod Danmark også har fremført en sådan advarsel i samtalen med dr. Munch den 1. april. Det er klart, at hvis Kjølsten den 1. april havde nævnt sådanne planer og yderligere havde underbygget sin advarsel med henvisning til de to tidligere indberetninger, ville det i høj grad ændre advarselsbilledet før den 9. april. Men Kjølsten har aldrig sagt noget i den retning. Aldrig før nu i 1965, hvor han altså erklærer, at i den vurdering, han gav dr. Munch, »indgik selvfølgelig også synspunkter, der var kommet til udtryk i de to omtalte indberetninger, hvilket jo ret beset heller ikke er blevet benægtet af udenrigsminister dr. Munch«. Admiral Kjølsten tør dog altså ikke ligefrem påstå, at han i samtalen har henvist til de to indberetninger, men man må forstå det således, at han nu hævder, at han dengang har orienteret dr. Munch om tyske planer om at indrette luftbaser i Danmark. Da dr. Munch klart har benægtet at have hørt Danmark nævne i forbindelse med tyske angrebsplaner før den 4. april, og da dette har været fremme gang på gang i årenes løb, uden at Kjølsten før nu i 1965 har imødegået denne påstand, og da endelig Kjølsten aldrig tidligere har berettet om det betydningsfulde led i advarselskæden, som en gentagelse i samtalen den 1. april (med sikkerhed for, at advarslen nåede udenrigsministeren) ville være, vil jeg tillade mig at se bort fra Kjølstens indvending.

4.

Admiral F. H. Kjølsten er utilfreds med min omtale af forskellen mellem de oplysninger, han den 1. april gav dr. Munch og admiral Rechnitzer.

Men han er selv årsag, for min omtale side 75–76 bygger på hans egen fremstilling i »Optakten til den 9. april« side 7 og »Mit Livs Logbog« side 112.

5.

Selvfølgelig har jeg ikke (se side 230 sammenholdt med side 63 o. f.) forbigået, at Norge i advarslen af 4. april var anført som truet. Men jeg har påpeget, at der er foregået en erindringsforskydning hos admiral Kjølsten, når han efterhånden (f. eks. side 112 i »Mit Livs Logbog« og i Politikens kronik den 31. marts 1965) mener at have varskoet om en aggression mod Danmark-Norge, som skulle finde sted i begyndelsen af den kommende uge. Da han den 5. april 1940 selv sammenfattede sin opfattelse af, hvad der skulle ske i den kommende uge, skrev han tydeligt og umisforståeligt om »de i næste uge forestående angreb på dansk og hollandsk territorium«, hvilket også dækker min vurdering af hans advarsel af 4. april. At Holland var fremme i første række i stedet for Norge, har bl. a. den betydning, at det var vanskeligere at forstå et tysk angreb på Danmark i forbindelse med en aktion mod Holland end en argumentation, der forudsætter Danmark anvendt som springbrædt på vejen til et norsk mål.

6.

Admiral Kjølsten finder det underordnet, at han den 5. april tog det forbehold overfor advarslen af 4. april, at meddelelserne i stedet for at have antinazistisk oprindelse kunne stamme fra selve den tyske overkommando, som kunne ønske at fremkalde »visse reaktioner« (se »Vindrosen« 1963 side 394–395). Hvis denne advarsel mod advarslen skal være underordnet, kan det være vanskeligt at opnå enighed med admiral Kjølsten om, hvad der har betydning i en indberetning.

7.

Hvis Kjølsten har ret i, at den svenske gesandt i Berlin, Richert, ikke var meget skeptisk overfor advarslerne gennem major Sas, har Richert gjort sig skyldig i tjenesteforsømmelse ved først at sende sit telegram om aftenen den 4. april. Det er ikke korrekt, at Richert i telegrammet anførte kilderne som »absolut pålidelige«. Han nøjedes med at oplyse, at kilden »anses« for meget pålidelig, og da han dagen efter kommenterede meddelelserne i en indberetning, kaldte han dem »rygter«, overfor hvilke han »naturligvis for sin egen part måtte gøre alle reservationer«.

8.

Min vurdering af forholdet mellem den norske gesandt i Berlin, Scheel, og hans legationssekretær, Ulrik Stang, står ikke for egen regning, men er bygget på Scheels klage til Hambro (min bog side 91). I øvrigt er der ingen uenighed mellem admiral Kjølens og mig om, at det er Stang, der har formuleret den norske indberetning af 4. april. Kjølens har blot ikke været opmærksom på, at den var underskrevet af Scheel, før denne talte med Kjølens, hvisårsag Kjølens oplysninger først er kommet med i telegrammet af 5. april.

9.

Admiral Kjølens erklærer, at han ikke husker fejl, når han har skildret sin store uenighed med Stang. Da Kjølens har givet fire forskellige, indbyrdes modstridende versioner af denne uenighed (se min bog side 94–95), må der dog i nogle af tilfældene være tale om fejlhuskning. Det havde været af større betydning for historieforskningen, om Kjølens havde taget stilling til min udlægning af den faktiske uenighed.

10.

Jeg forstår ikke admiral Kjølens indsigelse vedrørende transportflådens afsejling, eftersom det dog er en kendsgerning, at de 15 skibe først forlod tysk havn den 6. og den 7. april.

I øvrigt har Outze (»Danmark under den anden verdenskrig«, bind II side 272) oplyst, at chiffterelegrammet af 7. april forelå i forkert form, idet der ikke skulle have stået, at transportflåden var afsejlet fra Stettin den 4. april, men fra Swinemünde og »nu«, velsagtens altså 6.–7. april. Outze kan ikke have skrevet dette uden at have Kjølens som kilde. Det henstår herefter som en gåde, om Kjølens betragter telegrammet af 7. april som korrekt eller ukorrekt.

11.

Jeg må fastholde, at admiral Kjølens er blandt myteskaberne, når det gælder den 9. aprils historie, idet han har søgt at ændre billedet af sine advarsler, så de fremtræder mere kategoriske, end de var, hvilket er egnet til at fremhæve Kjølens indsats på dr. Munchs bekostning.

Må jeg til yderligere illustration af Kjølens behandling af dr. Munch citere følgende fra »Mit Livs Logbog« (side 114) om Munchs modtagelse af 4. april-beretningen: »Efter at have læst skrivelsen afskedigede han Schön uden et ord, idet dr. Munch, som han selv senere har udtrykt det til den parlamentariske kommission, anså gesandts meddelelser for så

»tvivlsomme«, at han ikke mente det nødvendigt at benytte lejligheden til at udsørge legationssekretøren og lade denne kommentere indberetningen.«

Men således har dr. Munch aldeles ikke forklaret sin reaktion. Vist anså han meddelelserne for tvivlsomme. I det citat, Kjølser henviser til, siger Munch dog udtrykkeligt: »Men det var første gang, Danmark omtaltes i sådanne meddelelser, og det var min opfattelse, at i denne krig kunne intet på forhånd anses for at være udelukket.« Og i den parlamentariske bilagsbind II, spalte 347–348, hvor dr. Munch har givet sin forklaring om modtagelsen af den nævnte indberetning, erklærer han: »Den tanke, som først og fremmest optog mig i det øjeblik, da jeg fik indberetningen, var, at jeg hurtigst muligt måtte i forbindelse med statsministeren og kongen, og derfor skyndte jeg mig, om jeg så må sige, videre med sagen, så snart jeg havde læst indberetningen.« (Schøn har senere, i fjernsynsudsendelsen 8. april 1965, bekræftet Munchs forklaring: »Mit indtryk var det, at ministeren var blevet så optaget af det, han læste, at han ikke tænkte på meget andet, og slet ikke på min nærværelse«.)

Dr. Munch tilføjede, at Zahle var en omhyggelig gesandt, og at han gik ud fra, at der i indberetningen stod alt, hvad der kunne oplyses fra Berlin, og at den tanke ikke faldt ham ind, at han skulle stille spørgsmål til Schøn; han vidste ikke, hvor meget Schøn overhovedet var underrettet, og hvis det var pålagt Schøn at tilføje noget, kunne han jo have gjort det.

Nu vidste Schøn intet ud over det, der stod i indberetningen, men det afgørende i denne forbindelse er ikke, hvad der skete, men hvad Kjølser har fået ud af det bagefter. Jeg mener, at der er tale om mytedannelse, når Kjølser påstår, at Munch har forklaret sin tavshed overfor Schøn med, at meddelelserne var så tvivlsomme, at det ikke var nødvendigt at interessere sig for supplerende oplysninger, hvor Munchs forklaring i virkeligheden havde modsat indhold, idet var på grund af meddelelsernes vigtighed, at udenrigsministeren fandt det nødvendigt så hurtigt som muligt at tale med statsministeren og kongen i stedet for med Schøn.

12.

Admiral Kjølsernes besynderlige omgang med citater er også gået ud over mig. Kjølser skriver til eksempel:

»I relation til gesandtskabets forsøg på gennem pressen at råbe offentligheden op hjemme har B. S. den bedrøvelige kommentar (pag. 98–103), at det havde været »en naturligere udvej« at »holde København

korrekt underrettet . . .«, hvilket vi jo som bekendt havde forsøgt, men uden større held.«

Citatet er galt. Den naturligere udvej, jeg pegede på, var en revision af de indberetninger, man var i færd med at sende af sted, men som ikke længere var i overensstemmelse med den øjeblikkelige vurdering, som den var kommet til udtryk overfor de to danske journalister i Berlin, redaktørerne J. Kronika og Helge Knudsen. Men inden jeg gengiver citatet i den korrekte form, må jeg korrigere nogle urigtige oplysninger i Kjølens bemærkning. Det var ikke gesandtskabet, der via de to redaktører, deres respektive aviser, den danske offentlighed og politikerne søgte at nå udenrigsministerens øre; Kjølens og Steensen-Leth gjorde forsøget uden om gesandten. De forgæves forsøg på at vinde ministerens forståelse ad den direkte vej begrænsede sig på dette tidspunkt til én indberetning, og den var ikke mere forgæves, end at udenrigsministeriets direktør havde ringet gesandten i Berlin op for at få mere præcis besked om hans vurdering. Der havde været al ønskelig anledning til at understrege det alarmerende direkte overfor udenrigsministeriet. Når det ikke skete, må det skyldes en forskel i vurderingen hos gesandten og Kjølens – på dette tidspunkt, ved 14-tiden den 5. april 1940. Men tidligere på dagen må Kjølens have ligget nærmere gesandstens opfattelse, thi den indberetning, Kjølens skrev om morgenen, var om end ikke lige så beroligende som den, gesandten skrev senere på dagen, så dog lige så utvetydig i sin advarsel mod advarslen af 4. april med den fælles henvisning til risikoen for, at den tyske overkommando selv kunne være kilden til og bevidst have provokeret den hele alarm. Da Kjølens, efter det foreliggende at dømme inspireret af Daily Telegraph, i løbet af den 5. april svinger over til en vistnok forbeholdsløs tro på det sandsynlige i det tyske angreb på Danmark, har det undret mig, at han vælger at alarmere udenrigsministeren gennem pressen i stedet for at fremkalde en revision af de to indberetninger, man var ved at sende til København, og som ministeren dog måtte ventes at ville studere med større opmærksomhed end avisartikler, der kunne have så mange kilder. Derfor skrev jeg side 101:

»En naturligere udvej til at holde København korrekt underrettet om »den opfattelse, som vi nu havde om situationens alvor«, havde som sagt været at revidere de indberetninger, legationen var i færd med at sende afsted.«

Kjølens citat er altså galt; han refererer ikke min betragtning, men plukker min sætning itu, så den betragtning, der tillægges mig, får et nyt indhold, idet den splintrede sætning tager sig ud, som om jeg har stillet det strenge krav til gesandtskabet, at det skulle holde København »kor-

rekt underrettet«, medens jeg i virkeligheden gjorde opmærksom på, at København var blevet holdt mere korrekt underrettet om Kjølens opfattelse, hvis man havde revideret indberetningerne i overensstemmelse med den besked, han havde givet de to journalister.

Admiral Kjølens form for citering i tilfældene Mohr, Munch og B. S. må opfordre til en kritisk holdning overfor hele hans historieskrivning.

Der findes stadig uløste problemer omkring den 9. april, også i forbindelse med det kjølsenske advarselskompleks. Måske nogle af dem kunne afklares, hvis admiral Kjølens gik i samarbejde herom med en kritisk historiker. Det gælder f. eks. chifffertelegrammet af 7. april og spørgsmålet om transportflåden, om uenigheden med Ulrik Stang, om samtalen med dr. Munch den 1. april, om kilden til den forkerte oplysning om troppesamlingerne i Sydslesvig, som blev nævnt overfor admiral Rechnitzer den 1. april, om mødet i det svenske gesandtskab den 4. april, om kilden til forbeholdet med hensyn til advarslernes mulige udspiring direkte i den tyske overkommando og om svingningerne i Kjølens vurderinger den 5. april, specielt med henblik på afvejningen af muligheder kontra sandsynligheder og sikkerhed.

Admiral Kjølens havde en central placering i 1940, han løste sine opgaver dengang så godt, som man kunne forlange, men det ville være en fordel for historieforskningen, hvis Kjølens kunne inddrages i et samarbejde på faghistorisk grundlag til en virkelighedsnær gennemgang og en mere facetteret belysning af de begivenheder, han har medoplevet.

Bjørn Svensson

SLUTBEMÆRKNING

Efter at redaktionen af »Jyske Samlinger« har gjort mig bekendt med ovenstående indlæg af redaktør Bjørn Svensson, ønsker jeg blot at udtale, at da der tilsyneladende stadig er så mange uoverensstemmelser imellem hans og min opfattelse af visse begivenheder omkring 9. april, anser jeg en fortsat debat mellem Bjørn Svensson og mig herom som for vidtløftig og noget formålsløs. Derimod vil jeg give min fulde tilslutning til Bjørn Svenssons sidste bemærkning om, at det ville være en fordel for historieforskningen, dersom jeg kunne inddrages i et samarbejde på faghistorisk grundlag til en indgående gennemgang af de begivenheder, som jeg dengang oplevede; dette har jeg i øvrigt gentagne gange skriftligt og mundtligt givet udtryk for, at jeg var villig til.

F. H. Kjølens